

© Карп'як О. М.

Карп'як О. М. – кандидат політичних наук, доцент Дніпродзержинського державного технічного університету.

УДК 323.21

АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В СИСТЕМІ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН (ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ)

У статті визначено і проаналізовано групи факторів, умови та складові, які обумовлюють характер і перебіг процесу політичної адаптації особистості.

Ключові слова: суб'єктивні, об'єктивні фактори; особистісний, груповий фактори; деструктивні фактори, зовнішні фактори.

В статті определены и проанализированы группы факторов, условия и компоненты, которые обуславливают характер и ход процесса политической адаптации личности.

Ключевые слова: субъективные, объективные факторы; личностный, групповой факторы; деструктивные факторы, внешние факторы.

The groups of the factors, conditions and constituents determining the character and the course of the political adaptation process of the person are defined and analyzed in the article.

Key words: subjective, objective factors; personal, group factors, destructive factors, external factors.

Динаміка соціальної трансформації, інтенсивність соціально-політичних змін у сучасному суспільстві, обумовлюють зміни змістовно-функціонального призначення інститутів соціалізації та адаптації відповідальних за спадкоємність та формування суспільних, державних, особистісних цінностей і орієнтацій, що потребує оптимізації традиційних та інноваційних чинників в системі соціально-політичних відносин.

Розгляд політико-адаптивного процесу в контексті політологічної наукової системи знань припускає визначення складної і багатоваріантної системи адаптивних взаємостосунків конкретних суб'єктів політики зумовлених низкою чинників, які визначаються як суб'єктивними потребами і інтересами особистості, так і суспільно значущими. Такий підхід до розгляду проблеми дослідження дозволяє розкрити структурно-змістовну наповнюваність і логічну послідовність вибудовування політичних відносин суспільства, розкрити чинники, форми і механізми адаптації різних суб'єктів політичної діяльності, у тому числі й особистості, як одного з основних.

Особливості розвитку сучасного політичного життя в Україні зумовлюють весь комплекс чинників, що впливають на політико-адаптивні процеси як особи, так і суб'єктів політики. Сучасний політичний розвиток характеризується: конфронтацією політичних сил на різних рівнях влади, недостатнім розвитком правової системи регулювання політичних відносин; розбіжністю цілей, завдань, потреб та інтересів між різними суб'єктами політичного життя; недосконалою системою соціального захисту громадян; відсутністю належного взаємопорозуміння між членами суспільства зі схвалення тих або інших питань соціально-політичного устрою, необхідного для досягнення консенсусу у відносинах та ін. Все це неминує впливає на формування чинників, які обумовлюють специфіку політико-адаптивної діяльності особи, визначають характер і спрямованість її розвитку.

Змістовні сутнісні аспекти визначення проблеми політичної адаптації особи залежать, перш за все, від багатofакторності її проявів. Сучасне політологічне знання має в своєму арсеналі достатню систему визначених чинників, які обумовлюють процес входження особи в багаторівневі політичні зв'язки і відносини суспільства. Це знайшло відображення в роботах Т. Дворцової, М. Марченко, О. Разумовського, М. Ромма, С. Чернишова, Л. Шпак та ін. [1,7]. Разом з цим аналіз зазначених наукових праць з проблем зовнішніх і внутрішніх сторін адаптації в межах політико-системного залучення особистості звертає увагу на недостатність розгляду саме внутрішньо-системних чинників, що визначають саму якість адаптації. завдання полягає також у тому, щоб відійти від розгляду політичної адаптації, як явища, і зосередитися на тлумаченні її сутності за допомогою аналізу факторів, що обумовлюють форми її прояву у взаємодіяльних відносинах особистості з різними суб'єктами політики. У такому аналітичному полі стає можливим розгляд політичної адаптації як специфічного механізму задіявання особистості в системі політичних відносин, що дозволяє провести чіткішу межу у виявленні змістовних особливостей поняття «політична адаптація».

При аналізі проблеми адаптації особистості необхідно визначитись в групах факторів факторів, що впливають на її адаптивні можливості спроможності. Це перш за все, передусім

суб'єктивні, внутріособистісні та об'єктивні, зовнішні, соціально-політичні чинники фактори, що впливають на особистість особистість.

Так, до внутріособистісних факторів, що впливають на політико-адаптивні можливості спроможності і здібності особистості можна віднести: мотиваційний, оцінно-ціннісний чинники фактори; конструктивно-деструктивні внутріособистісні фактори, сприяючі встановленню стосунків із суб'єктами політики (держава, політична влада, політичні інститути і та ін.) або ж руйнуючі цю систему стосунків, які виливаються в різного роду конфліктні залежності; віковий чинник фактор, який пов'язаний або із орієнтацією на інноваційні політичні цінності (молодь) або ж із стереотипністю і інерційністю мислення, що орієнтується на традиційну систему цінностей, або ж на цінності пострадянського суспільства товариства (робітники, пенсіонери). Ці фактори проявляються виказують в загальних спільних оцінках, настроях в упевненості в майбутньому, в здатності долати переборювати на емоційно-психологічному рівні складнощі соціально-політичного життя, в ставленні до політичних змін, перерв що відбуваються походять в суспільстві товаристві, в можливостях спроможностях особистісного впливу на політичне життя.

До зовнішніх соціально-політичних факторів слід віднести: існуючий політичний режим в суспільстві товаристві; так, за демократичного режиму особистість, як і інші суб'єкти політики (суспільно-політичні організації, рухи, засоби масової інформації та ін.) наділяються ширшими правами і свободами в самореалізації, і можливостями активного впливу на політичну життєдіяльність держави. В цьому випадку набуває чинності дія нормативного, політико-правового фактору що регламентує і оцінює систему політико-адаптивних відносин – особистість – суспільство товариство – держава. За допомогою політико-правових і моральних норм задаються «...напрямки направлення адаптивної діяльності, встановлюються її межі кордони, здійснюється суспільний громадський контроль за ходом взаємодії сторін» [7, с. 76].

Важливу роль відіграє у політико-адаптивних процесах в сучасній Україні просторово-територіальний фактор, зокрема регіональний. Як показує політична практика, цей фактор може як сприяти політичній ідентифікації особистості, а відповідно, і її адаптації на загальнодержавному рівні, так і обумовлювати дезінтеграційні процеси в суспільстві, товаристві, які супроводжуються неспівпаданням індивідуально-групових потреб і інтересів, що поглиблює політичну нестабільність в суспільстві, породжує конфронтацію політичних сил, інститутів влади на регіональному і державному рівнях.

Вагомим фактором, впливаючим на соціально-політичні процеси є соціальна політика держави, яка, на сьогоднішній день, ще в недостатній мірі створює умови для повноцінного життя людей. Соціальне розшарування суспільства, походження, приналежність до соціальних верств, і, пов'язаний з ними рівень життя, матеріальний стан обумовлюють поведінку й ставлення особистості до інститутів влади, а, відповідно, сприйняття і підтримку соціально-політичних змін в державі. Вибір особистістю адаптивної стратегії (сприйняття або несприйняття перемін) обумовлює різні типи або форми пристосування – від активної участі в соціально-політичних процесах, з використанням нових засобів самореалізації й самоутвердження, в деяких випадках не санкціонованих державою, до конформізму, або абсентеїзму, коли соціально-політичні цінності втрачають значущість для неї і, як результат – політичне відчуження, недовіра до влади, держави, дезадаптація. Таким чином, соціально-економічні фактори є достатньо вагомим чинником у формуванні політичних позицій особистості; її ставлення, до державних політичних інститутів і є «каталізатором» політико-адаптивних процесів в сучасному суспільстві. Державі, в такому випадку, необхідно створювати умови, організаційні заходи (закони, програми соціального захисту та ін.), які б сприяли підвищенню рівня адаптованості громадян, налагодженню рівнопартнерських взаємин між особистістю, громадянами і владою.

Багатофакторність визначення різноманітних політичних процесів, у тому числі і політико-адаптивних, не є однорідною і однотипною. Це, перш за все, конструктивні, позитивні чинники, що визначають стан і характер спрямованості розвитку політичної соціалізації і адаптації особи. Від дії цих чинників багато в чому залежатиме своєчасність і якість адаптації особи, здатність її до саморегуляції власної діяльності в політиці, а також ефективність управління адаптивними процесами з боку держави, політичної системи в цілому.

Так, наявність мотиваційного чинника в політиці визначена потребами демократичної держави і політичної системи в тому, щоб адаптація особи до політичних явищ і процесів не мала спонтанного характеру, а впливала, в основному, з суспільно вироблених і суспільно значущих мотиваційних принципів і статутів (безперечно, особа не може не керуватися власними мотивами і не спиратися на них в своїх адаптивних діях) з метою координації взаємодії у відносинах особа – держава – політична

система. Мотиваційний чинник є своєрідним регулятором цих відносин, дієвим стимулом у формуванні стійкого адаптивного зв'язку, але тільки у тому випадку, коли мотиви мають позитивний заряд і, коли зовнішні мотиваційні установки на політичну адаптацію особи не розходяться з її внутрішніми принципами і мотивами. Щоб такої розбіжності не відбулося, або вона була б незначною, в дію вводиться ціннісний чинник.

Орієнтація особи в системі політичних цінностей дозволить їй визначитися як в змістовній спрямованості, так і в характері її адаптивного відношення до політичної системи. І тоді, наскільки демократична держава і політична система в цілому зацікавлені в залученні особи до політичних цінностей, що вже існують або створюються, настільки залежатиме міра її відношення до політичного життя суспільства, а також готовність всіх суб'єктів політики до взаємної адаптації з метою досягнення відносної стійкості і гармонізації системи політичних відносин. Орієнтація на ціннісний чинник у встановленні взаємоадаптивних відносин особи з державою, політичною системою можлива тільки за наявності в суспільстві достатніх політичних гарантій, прав і свобод у волевиявленнях кожного суб'єкта політики. В першу чергу, це визначатиметься політичним режимом, який є істотним чинником як для процесу загальної соціалізації, так і для політичної соціалізації і адаптації зокрема. Але, позитивну роль у формуванні умов для соціальної і політичної адаптації даний чинник може виконувати тільки в тому випадку, якщо він припускає розвиток інститутів політичного плюралізму, багатопартійності, наявності політичної опозиції, розвиток принципу легітимності як демократичної основи взаємовідносин особи і влади [6, с. 11].

Наявність сприятливих умов для адаптування дозволить особі визначитися з об'єктами адаптації, визначивши тим самим своє місце і значущість в багатовекторних політичних явищах і процесах. Так, за наявності багатопартійної системи політичного управління, адаптація особи відбувається в стані постійного співвідношення програмних установок різних політичних партій щодо практичної реалізації влади. Особистість змушена зіставляти і знаходити в складній системі міжпартійних відносин задовольняючи її потреби та інтереси, і вже на визначеній для неї основі виявити власні прийоми і способи політичної адаптації. Адаптація особи до програмних і практичних результатів діяльності конкретної політичної партії матиме не поверхневий і фрагментарний, а цілеспрямований характер [3].

Значний вплив на політичну адаптацію особистості має дія групового чинника. Так, групові інтереси в політиці можуть впливати на адаптивні здібності особистості як позитивним, так і негативним чином, а це, в свою чергу, позначиться на виборі нею політичного об'єкта до адаптації і на напрямі адаптації. Особистість, яка опинилася в системі, наприклад, помилкових і не завжди прогресивних поглядів тієї або іншої соціальної групи, що наслідуює свої вузько визначені інтереси у політиці, може вибрати також напрям в адаптації до політичних процесів, який в подальшому приведе її до явно незадовольняючого результату. Тоді неминучі розчарування, поява відчуття недовір'я, скептицизм, заперечення політичного життя в цілому через відмову від участі в ньому.

Особливо очевидно виявляється дія групового чинника в політиці на різних регіональних рівнях в державі, де політичні інтереси того або іншого регіону тісно переплітаються з економічними, національними, культурними, побутовими та іншими інтересами. За таких умов особистості складно провести виборчу дію у напрямі політичного об'єкта адаптації; нерідко відбувається підміна політичного об'єкта іншими, не менш значущими, об'єктами життєдіяльності (економічними, культурними, соціально-побутовими та ін.)

Також ускладнюється процес політичної адаптації особи в даних умовах ще і тим, що особистість не завжди готова в плані одержаних знань до проведення комплексного аналізу діючих чинників, звідси політико-адаптивні процеси характеризуються достатньо широким спектром уявлення.

У системі дії групового і регіонального чинників на політико-адаптивні можливості особистості істотно впливає рольовий чинник, де особа орієнтується не тільки на зовнішні рольові прояви тієї або іншої групи в політиці, але і виконує власну роль. В даному випадку вона є цілеспрямованим діючим суб'єктом політики, і від того, яку роль вона виконує в тих або інших політичних процесах, залежатиме якість і спрямованість адаптації. Якщо, наприклад, вона виконує роль лідера в політичному процесі, то відповідно її адаптивні можливості будуть визначені низкою переваг: доступністю у виборі об'єкта адаптації, володінням достатньою інформацією про нього і, нарешті, наявністю в її розпорядженні, як лідера, засобів для досягнення ефективності адаптації. Від дії особистості, як лідера, в системі політичних явищ і процесів залежатимуть не тільки можливості її адаптації, але й характер і спрямованість адаптації інших суб'єктів, на яких розповсюджується її вплив, де вона вимушена в

реалізації своїх повноважень регулювати як власні адаптивні дії, так і до певної міри, дії інших.

Аналіз неповного переліку чинників, що позитивно впливають на політичну адаптацію особистості, не дає нам достатнього уявлення про цей складний і багатогранний процес, оскільки на ставлення особистості до політики впливають ще й негативні або деструктивні чинники, які гальмують в сучасних умовах процес політичної соціалізації і адаптації особи.

У свою чергу, деструктивні чинники умовно можна поділити на дві групи (умовний поділ допускається лише для зручності їх розгляду, а так вони знаходяться в діалектичній єдності). Це, перш за все, чинники, що безпосередньо впливають на адаптацію особистості до політичних явищ і процесів, і чинники, не позначені безпосередньо суб'єктивними потребами особистості до адаптації, є постійно діючими, впливаючими з політичних умов життя суспільства та з характеру його політичного розвитку.

До першої групи деструктивних чинників можна віднести ставлення особистих інтересів в політиці вище загальнодержавних; нерозуміння особою необхідності політичних змін; нездатність її об'єктивно оцінювати політичну ситуацію; розбіжності між особистістю і політичними групами, державою в оцінці проблемної політичної ситуації та ін.

До другої групи деструктивних, зовнішніх чинників, що негативно впливають на політико-адаптивний процес особистості, відносяться: нестабільність політичної влади; блокування принципу громадянського консенсусу; деформація громадської думки в політиці; недостатність розвитку правової системи з регулювання системи політичних відносин; неузгодженість і неспівпадання індивідуально-групових політичних потреб, інтересів і орієнтацій на міжрегіональному рівні; агресивність адаптивної інформаційної стратегії та ін.

За умови, коли спрацьовує чинник перевищення особистісних політичних інтересів над загальнодержавними, адаптивні дії особистості мають вузьконаправлений і нерідко егоїстичний характер. Система мотивувань на адаптацію визначається бажанням особистості задіяти себе в системі політичних відносин з метою отримання більшого задоволення своїх корисливих потреб і інтересів, де вона починає розглядати себе домінуючою у відносинах з іншими суб'єктами політики. В даному випадку адаптивний процес набуває характеру однонаправленої дії у бік передбачуваних політичних об'єктів, наприклад – владні устремління. Тільки у виняткових випадках дії цього чинника можуть мати позитивний характер, коли особистісні адаптивні дії визначені бажанням зруйнувати, наприклад, тоталітарну систему відносин в державі і встановити такі відносини, які задовольняли би потреби й інтереси переважаючої більшості людей не тільки в політиці, але і в суспільній системі організації життя в цілому.

Негативно впливають на процес політичної адаптації особистості такі чинники, як нерозуміння особистістю необхідності політичних змін, нездатністю об'єктивно оцінювати політичну ситуацію. Нерозуміння особистістю необхідності політичних змін визначається, перш за все, тим, що будь-яке нововведення, а тим більше в політичному житті, пов'язане із страхом перед невідомим, з додатковими розумовими і фізичними зусиллями. Особа в умовах змін, що відбуваються в політиці, не скільки думає про те, як адаптуватиметься до них, а, перш за все, про те, як протистоятиме цьому новому. Наступає процес дезадаптації, коли особа не завжди усвідомлено починає переосмислювати своє реальне становище в системі політичних відносин, і одночасно (первинно на підсвідомому рівні) починає готувати себе до нової адаптації відносно швидкозмінних політичних процесів. Успіх подальшої адаптації до політичних явищ і процесів, залежатиме від того, наскільки особистість здатна об'єктивно оцінювати політичну ситуацію і, чи будуть сприятливими зовнішні чинники в державі, і в суспільстві в цілому, для підтримки її адаптивних прагнень. В той же час перед особою виникає необхідність не тільки об'єктивно оцінити ситуацію, але й розібратися в її проблемах. Так, наприклад, особа при аналізі програми діяльності тієї або іншої політичної партії може допустити погіршеності в оцінці її значущості в політичній життєдіяльності держави і перенести її програмні положення на всю систему міжпартійних відносин, приймаючи їх як визначальні, без належного урахування всіх особливостей її відносин з іншими партіями, без серйозного аналізу її стратегії і тактики. У такому разі відношення особистості до практичної діяльності партії матиме характер очікування, і, якщо це не виправдається, то результати від адаптації будуть зведені фактично нанівець.

Не менші труднощі в процесі адаптації має особистість і тоді, коли в стані політичної кризи в державі, в розпал передвиборної і виборної кампанії їй необхідно віддати перевагу тому або іншому лідеру і політичній партії. Адаптація особи до проблемної ситуації визначатиметься її внутрішніми симпатіями або антипатіями до тієї або іншої політичної партії і до лідера, системою особистісних мотивів і установ на прийняття програм суб'єктів політики в конкретній політичній діяльності, а також

готовністю і здатністю її об'єктивно оцінювати вже не приватне проблемно-ситуативне положення справ в політиці, а розглядати даний політичний процес в комплексі. Адаптивні відносини до системи виборчого процесу можуть завести особистість в безвихідь у тому випадку, коли вона виявиться нездатною до комплексного сприйняття, оцінки і аналізу проблемної політичної ситуації, що виникла. Її адаптивні дії у такому разі матимуть нестійкий характер, будуть визначатися як сумнівні у виборі об'єкта адаптації. Політична адаптація особи в ситуації, що склалася, може привести до непередбачуваних для неї і для суспільства в цілому наслідків, коли до влади дійдуть, наприклад, сили, зовсім не зацікавлені в розширенні і зміцненні демократичних свобод громадян в державі.

Аналіз деструктивних чинників був би неповним, якби ми обмежилися розглядом тільки тих чинників, дії яких позначені безпосередньо суб'єктивними потребами особистості до політичної адаптації і ігнорували, при цьому, значущість постійно діючих деструктивних чинників, заданих внутрішньополітичними умовами життєдіяльності держави і суспільства в цілому. Дії іншої групи деструктивних чинників на процес політичної адаптації особистості можуть впливати як безпосередньо, так і опосередковано.

Значну дію на політико-адаптивні можливості особи справляє чинник суперечності в системі влади на загальнодержавному і регіональному рівнях. Дії даного чинника мають фронтальний характер, оскільки суперечності, що виникли у відносинах розподілу влади, породжують комплекс небажаних наслідків не тільки в політиці, але й у різних сферах (економічній, культурній, соціально-побутовій та ін.) життєдіяльності суспільства. Нестабільність і невизначеність розвитку в державній системі управління породжує в особистості стан внутрішнього і зовнішнього дискомфорту, пов'язаного із зміною орієнтирів поведінки в політиці, з певною деформацією політичних цінностей, з невпевненістю в завтрашньому дні, коли особистість змушена поступатися своїми принципами, схилитися до компромісу за несприятливих для неї політичних обставин. Політико-адаптивні дії за таких умов можуть змінюватися в двох, на наш погляд, напрямках: або вони приходять в стан тимчасового згортання (особа докладає мінімальних зусиль до адаптації, знаходиться в очікуванні змін політичної ситуації) або ж вони активізуються (особа, швидко переорієнтовуючись в політичній ситуації, що склалася, починає докладати максимум зусиль щодо вибору нових об'єктів до адаптації і, адаптувавшись до них, прагне набути іншу, вигідну, як вона вважає, для себе рольову політичну значущість).

Чинник нестійкості, нестабільності політичної влади в державі «бумерангом» відбивається на політико-адаптивних можливостях особи. Порушується принцип взаємоадаптації у відносинах влада–особа. Влада, у такому разі не надає ефективної підтримки особистості в її політико-адаптивних бажаннях, коли особа змушена керуватися тільки власними миттєвими потребами та інтересами, які не завжди відповідають потребам і інтересам розвитку демократичної системи відносин. Виникає синдром взаємного недовіря між суб'єктами політичних відносин, який нерідко може переростати в конфлікт між ними, супроводжуючись при цьому тимчасовою взаємною дезадаптацією.

Так, при блокуванні, наприклад, державою принципу громадського консенсусу суспільство може дійти до такого стану, коли воно характеризуватиметься внутрішніми суперечностями; наявністю конфронтації у відносинах між різними політичними силами, що, кінець кінцем, може призвести до відкритого конфлікту між всіма його членами в багатоманітних формах прояву. Відмова від принципу політичного консенсусу або його блокування, як одного з основних принципів демократії, вкрай ускладнює політико-адаптивні дії особи. Вона в умовах крайнього протистояння політичних сил може виявитися не завжди здатною до правильного вибору об'єкта адаптації, коли вона втягнена в кругообіг політичних подій, буде автоматично, часто неосмислено, здійснювати свій вибір з метою визначення і закріплення своїх політичних інтересів в екстремальних політичних подіях, що швидко змінюються. Політико-адаптивна дія особистості у такому разі втрапить своє основне змістовне призначення і матиме, в основному, характер механічного пристосування до тих пір, поки не налагодяться шляхи стабілізації політичної ситуації.

На своєчасність і якість реалізації політико-адаптивних можливостей особистості може впливати суспільно-правова система регулювання міжособистісних політичних відносин. В умовах недостатнього розвитку правої системи регулювання політичних відносин, особистість в процесі адаптації може опинитися в стані крайньої незахищеності від негативних проявів в політиці. Крім того, що на неї впливатиме великий потік різноманітної інформації, вона ще буде не в змозі об'єктивно її аналізувати і оцінювати (саме з правових позицій). Все це негативно позначиться на характері її відносин з іншими суб'єктами в політиці і, зокрема, з державою, коли особистісні потреби та інтереси дійдуть до стану невідповідності із загальногруповими, суспільними державними інтересами.

Політична адаптація особи, за таких умов, буде визначатися не тільки чинниками, що витікають з її суб'єктивних потреб і інтересів, але й суспільно значущих.

При цьому слід зазначити той факт, що за таких умов на якісний бік процесу політичної адаптації особистості значно впливають засоби масової, зокрема, політичної інформації, які можуть ефективно впливати на адаптивні процеси через подачу достовірних фактів в політиці або ж дезінформувати особу – невірно висвітлювати хід політичних подій, спотворювати цілі і завдання розвитку політичного процесу, свідомо маніпулюючи хибними політичними та іншими цінностями. Від особистості потрібно буде своєчасно зорієнтуватися в змістовному потоці інформації, і від того, наскільки вона буде здатна і готова це сприймати, стане можливим своєчасно визначитися у виборі політичного об'єкта до адаптації і якісно реалізувати політико-адаптивний процес.

Отже, проведений нами аналіз факторів, що впливають на ефективність політичної адаптації особистості, і на форми її прояву в політичних явищах і процесах, дозволив визначитись у сутності політичної адаптації.

Виходячи з вище сказаного, можна стверджувати, що сутність політичної адаптації особистості полягає в її здатності через активні або пасивні (в залежності від поставлених нею цілей і завдань і від реальної політичної ситуації) форми включення в політичні процеси, досягти задоволення власних потреб і інтересів, прилучившись до основних політичних норм і цінностей і, потім, самореалізуватися й в системі політичних відносин. Сутнісні параметри політичної адаптації особистості будуть визначатися, за нашим переконанням, двома факторами: суб'єктивними необхідними потребами в окремих актах пристосування по задоволенню особистісних потреб і інтересів у політиці з метою встановлення «динамічної рівноваги в психологічній, емоційно-мотиваційній сферах між суб'єктивними бажаннями й об'єктивними можливостями особистості в різноманітних адаптивних ситуаціях» [5, с. 55], а також бажанням задати адаптивний процес таким чином, щоб від результатів його реалізації, вона знайшла б можливість досить самостійно реалізувати себе в у тих або інших видах політичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дворцова Т. А. Политическая адаптация российской молодежи к трансформационному развитию: дис ... на соискание ученой степени канд. полит. наук: спец. 23.00.02 «политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии» / Татьяна Алексеевна Дворцова. — Ставрополь, 2005. — 201 с.
2. Дубінін В. В. Пошуки механізму взаємодії адаптації інтересів народу й інтересів політичної системи // Наука. Релігія. Суспільство. — 2003. — № 3. — С. 219-226.
3. Марченко М. Н. Политические теории и политическая практика в развитых капиталистических странах / Михаил Николаевич Марченко. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1992. — 384 с.
4. Разумовский О. С. Адапционизм и бихевиористика в контексте проблем эволюционизма и смысла жизнедеятельности / О. С. Разумовский // Полигнозис — 2003. — № 2. — с. 44-62.
5. Ромм М. В. Социальная адаптация личности как объект философского анализа: автореф. дис. на соискание ученой степени докт. философ. наук: спец. 09.00.11 «социальная философия» / М. В. Ромм. — Томск, 2003. — 43 с.
6. Чернышов С. И. Политическая социализация личности (теоретические и практические аспекты): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. полит. наук: спец. 23.00.02 «политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии» / С. И. Чернышов. — М., 1992. — 23 с.
7. Шпак Л. Л. Социокультурная адаптация в советском обществе. Философско-социологические проблемы / Лидия Леонидовна Шпак. — Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1991. — 232 с.